

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ДАҒДАРЫСЫ: ҮНЕМДЕУ ШАРАЛАРЫ МЕН ҰСЫНЫСТАРЫ

Ресейдің Украинаға шабуылдары басталған 2022 жылдың 25 ақпанынан бастап Батыс елдері, әсіресе Еуропалық Одақ (ЕО) Ресейге қарсы тоғызыншы санкция пакетін жүзеге асырды. Өрбір санкция пакеті әр уақытта әртүрлі секторлар мен жеке тұлғаларды нысанаға алу арқылы Ресейдің шабуылдарын тоқтатуға бағытталған. Ресей бұл санкцияларға қарсы Еуропаға төлемдер үшін табиғи газды рубльмен экспорттайтынын мәлімдеді [Euractive.com, 2022]. Бұл Ресейдің тұрақсыз валютасын қолдау және сонымен бірге еуропалық көршілерімен Украинаға басып кіргені үшін Батыстың санкцияларына қарсы кек алу тәсілі ретінде қарастырылды. Осылайша, соғыста жаңа майдан құру арқылы Мәскеу Еуропаның Ресей газына шектен тыс тәуелділігін саяси трамплин ретінде пайдалануға дайын екенін көрсетті.

Польша мен Болгария ресейлік газды рубльмен төлеуден бас тартқаннан кейін Ресейдің 2022 жылдың 28 сәуірінде осы елдерге газ тасымалдауын тоқтатуы [Reuters, 2022] еуропалық энергетикалық дағдарыстың өршуінің белгісі болды. Екінші жағынан, Венгрия мен Германияның бас компаниясы, осы уақытқа дейін тек ресейлік газды импорттаған Uniper, Кремльдің Еуропалық Одақтың санкцияларын бұзбай, рубльмен газ төлемдерін жасау туралы ұсынысын орындай алатынын мәлімдеді [Dailyemail.co.uk, 2022].

Мәліметтерге сәйкес, 2021 жылы ЕО-ның табиғи газ қажеттілігінің 38,2 пайызы Ресейден, 21,9 пайызы Норвегиядан, 18,4 пайызы сұйытылған газ (СТГ), 9,4 пайызы Алжирден, 9,1 пайызы Еуроодақ елдерінің өндірісінен аударылған, ал 2,2 пайызы Әзірбайжаннан және 0,8 пайызы Ливиядан. Жалпы газ импорттың шамамен 20 пайызын құрайтын СТГ 2021 жылы жеткізілетін жалпы 80 млрд текше метр СТГ-ның 20%-ы АҚШ-тан, 20 пайызы Катардан, 18 пайызы Ресейден, 17 пайызы Нигериядан келеді. 14 пайызы Алжирден, 2 пайызы Норвегиядан және қалған 9 пайызы басқа жеткізушілерден импортталады [Anadolu агенттігі, 2022].

Деректер Ресейдің ЕО-ның негізгі газ жеткізушісі екенін анықтағанымен, бұл елден газ Еуропаға негізінен Беларусь пен Польша арқылы өтетін «Ямал-Еуропа» құбыры, Балтық теңізін кесіп өтетін «Солтүстік ағын» және Украина арқылы өтетін «Союз», сондай-ақ «Түркі ағыны» құбырлары арқылы тасымалданады. Еуропа 2021 жылы табиғи газдың 40 пайызын немесе 175 миллиард текше метрді Ресейден импорттады. Осылайша, Украина арқылы тасымалданатын ресейлік газ 70%-ға азайды. Сәйкесінше, 1998 жылы 140 миллиард текше метр болған жеткізу 2021 жылы 42 миллиард текше метрге дейін азайды. Украинадан келетін табиғи газ негізінен Словакияға, содан кейін Австрия мен Италияға жетеді [Euronews.com, 2022].

Бұл жағдайда ЕО табиғи газдың шамамен 40 пайызын Ресейден импорттайды, ал басқа қазба отындары үшін де дәл осындай тәуелділік бар. ЕО сондай-ақ мұнайдың 30 пайызға жуығын және көмірдің 54 пайызын Ресейден сатып алады. Бұл ресейлік энергетикаға тәуелділік Ресейдің саяси келіссөздердегі қолын нығайтқанымен, ЕО-ның ұстанымын әлсіретеді. Нәтижесінде ЕО 2022 жылдың 18 мамырында Ресейдің сыртқы энергияға тәуелділігін азайтып, кейін бұл тәуелділіктен толығымен құтылу үшін «RePowerEU» жоспарын алға тартты. Еуропаның экономикалық және саяси қару ретінде пайдаланылатын және еуропалық салық төлеушілерге жылына 100 миллиард еуроға жуық шығын әкелетін ресейлік қазба отындарына тәуелділігін тоқтату және климаттық дағдарыспен күресу үшін Одақтың энергетикалық жүйесін қайта құру екі есе өзекті. Жоспарға сәйкес, Еуропа Одақ ретінде әрекет ете отырып, ресейлік қазба отындарына тәуелділігін тезірек жоя алады. Еуропалықтардың 85 пайызы Украинаны қолдау үшін ЕО

Ресей газы мен мұнайына тәуелділігін дереу азайту керек деп санайды. Осы тұрғыда «REPowerEU» жоспарындағы шаралар энергияны үнемдеу, энергия көздерін әртараптандыру және үйлерде, өнеркәсіпте және электр энергиясын өндіруде қазба отындарын ауыстыру үшін жаңартылатын энергияны жеделдету арқылы осы мақсатқа жауап бере алады [Ec.europa.eu, 2022a].

Жоспардың маңызды элементтерінің бірі энергияны үнемдеу Еуропада қазірдің өзінде жүзеге асырыла бастады. Мысалы, Францияда табиғи газ бағасын 2021 жылдың қазан айындағы деңгейіне дейін төмендету, электр қуатының қымбаттауын 4 пайызға дейін шектеу және жылытуды 19 градуста жұмыс істеу туралы шешім қабылданды. Англияда мемлекеттік көмек алатындарға 650 фунт стерлинг төленді, зейнеткерлерге 300 еуро көлемінде қосымша жарна төленді, үй шаруашылығының энергия төлемдерінің сомасы жылына 2500 фунт стерлинг мөлшерінде бекітілді. Германияда азаматтарға заң жобасын қолдау арқылы қоғамдық көліктерде шектеусіз билеттер қолданылады және қоғамдық ғимараттарды 19 градуска жылыту туралы шешім қабылданды. Болгарияда электр энергиясы мен табиғи газға салықтар алынып тасталды, электр энергиясы бағасының өсуі 3,4 пайызбен шектелді. Испанияда жылытуды 19 градуска дейін шектеу және табиғи газға ҚҚС 21 пайыздан 5 пайызға дейін төмендету туралы шешім қабылданды. Бельгияда электр энергиясы мен көгілдір отынға ҚҚС 6 пайызға дейін төмендейді, ал қоғамдық ғимараттар 19.00 мен 06.00 аралығында жарықтандырылмайды. Венгрияда мемлекеттік секторда табиғи газды пайдалану 25 пайызға қысқарды, ал отын үшін ағаш кесу ережелері жеңілдетілді [Шекер, 2022].

Одан кейін Еуропалық Комиссия (ЕК) 2022 жылдың 18 қазанында Одақ елдеріндегі энергетикалық дағдарысқа қарсы тұру бойынша шаралардың жаңа пакетін дайындады. Бастамаларға «нарық бағасына мақсатты араласу» кіреді, әсіресе газға қатысты. Осы мақсатта Еуропаның негізгі газ биржасы, оның ішінде СТГ-ны қоса алғанда, Title Transfer Facility (ТТФ) арқылы бағаларды шектеу механизмін енгізу арқылы шикізаттың біржалық саудасының жаңа ережелерін белгілеу ұсынылды. ЕК осылайша бағаның өсуін болдырмауға болады деп болжайды. Сондай-ақ, «мүше мемлекеттер арасындағы газ жеткізу жөнінде келіссөзге тендерлерді» азайту үшін бір мүшеден газ тапшылығы жағдайында ЕО мүшелері арасында ынтымақтастық ережелерін және бірлескен көгілдір отынды сатып алуды белгілеу ұсынылды [Ec.europa.eu, 2022b].

ЕК бұрын ұсынылған келесі шараларды егжей-тегжейлі көрсетуі керек. ЕО жалпы сұранысының 15 пайыз деңгейінде міндетті бірлескен газды сатып алу келісілуі керек. Газ бағасының жаңа эталоны 2023 жылдың басында белгіленуі керек. Жанар-жағармайдың қымбаттауына жол бермеу үшін газ бағасының уақытша дәлізін салу арқылы электр энергиясын өндіруге арналған газ бағасын шектеу үшін негіздемелік бағдарлама дайындалуы керек. «Оның ашықтығын арттыру және қаржылық тұрақтылықты қолдау» мақсатында энергетикалық нарықтың жұмысын жақсарту жөніндегі шаралар; Газбен жабыққа үзілістері болған жағдайда «энергетикалық ынтымақтастық» шаралары мен жаңартылатын энергия көздерін және энергия желілерін іске қосуға рұқсат беруді жеңілдету, сондай-ақ энергияны үнемдеу жөніндегі жұмыстарды жеделдетуі керек.

ТТФ (спот газ фьючерстері) биржасында ағымдағы баға құбыр газы нарығындағы жағдайды көбірек көрсетіндіктен, ЕК 2023 жылдың наурызына дейін СТГ үшін жаңа баға критерийін белгілеуі керек. Сондай-ақ, елдер газ тапшылығы жағдайында қалай бөлісетінін білуі керек. Сондай-ақ мәлімдемеді энергия бағасының күрт өсуіне байланысты азаматтар мен бизнеске көмектесу үшін шама-

Жазушы: Жұлдыз Қанапиянова,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

мен 40 миллиард еуро бөлуді жоспарлап отырғаны айтылған. 20 қазанда ЕО-ға мүше елдердің басшылары аймақтағы энергетикалық дағдарысты шешуге қатысты ЕО ұсыныстарын мақұлдамады. Бірақ оны қалай қорытындылау керектігі туралы «стратегиялық нұсқаулық» дайындалды. Еуропа Кеңесі жалғасып жатқан дағдарысты ескере отырып, сұранысты азайту, жеткізу қауіпсіздігін қамтамасыз ету және Одақтағы үй шаруашылықтары мен бизнес үшін энергия бағасын төмендету және ортақ нарықтың тұтастығын сақтау үшін күш-жігерді жеделдету және белсендіру қажет екенін мәлімдеді [Савенкова, 2022; Духанова және Медведева, 2022].

Венгрия тұтынушылардың энергия бағасын төмендету алмайтынын және оған әртараптандыру мен бәсекелестік арқылы ғана қол жеткізуге болатынын жариялай отырып, ЕО бастамасын мақұлдады [Королева, 2022]. ЕО-ның энергетикалық дағдарысты шешу жөнінде ұсынған шараларын бірауыздан мақұлдауының басты себебі - ЕО-ға мүше әрбір мемлекеттің энергетикалық секторындағы жағдайды бір жүйеге келтіру мүмкін емес.

EGU Brno Consulting компаниясының қызметкері Михал Кочурек Еуропадағы газ қоймаларын толтыру жағынан салыстырмалы түрде жақсы екенін хабарлады. Жағдай 2021 жылға қарағанда әлдеқайда жақсы және Еуропадағы медианы толтыру параметрі 91 пайызға жетті. Дегенмен, алдағы уақытта жабдықтау жағдайы қиындай түсетіні анық. Шығындарды үнемдеу шараларын дайындау жүйесіне енгізу керек. Сондай-ақ жекелеген мемлекеттердің бір-біріне көмектесуі үшін ынтымақтастықтың жұмыс істейтін моделі қажет [Қаймақов, 2022].

Еуропалықтар Ресей газын жеткізуге санкциялық шектеулер қою немесе оған шекті баға енгізу туралы келісімге келе алмайды. Дегенмен, қазір құбырлар арқылы аударымдар 2022 жылдың ақпанымен салыстырғанда айтарлықтай төмендеді. Газпромның мәліметінше, 2022 жылдың 21 қазанындағы жағдай бойынша Украинаның газ көлік жүйесі арқылы айдау көлемі 42,4 миллион текше метрді құрайды. 2022 жылдың 26 қыркүйегінде Швеция мен Данияның айрықша экономикалық аймақтарында «Солтүстік ағын-1» екі желісі мен «Солтүстік ағын-2» құбырының салынған, бірақ пайдалануға берілмеген екі желісінің бірі зақымдалғаны белгілі болды [Мереди, 2022]. 2022 жылдың қазан айының басында Ресей ЕО-ға орта есеппен тәулігіне 75 миллион текше метр газ экспорттаса, өткен жылдың қазан айында бұл көрсеткіш тәулігіне 322,8 миллион текше метрді құрады. Құрлықаралық биржаның мәліметі бойынша, 2022 жылдың 21 қазанында ТТФ штаб-пәтерінде қараша айындағы газ фьючерстері 1000 текше метр үшін шамамен 1200 доллардан сатылды [Tass, 2022].

Ұлттық экономикалық қауіпсіздік қорының жетекші сарапшыларының бірі Игорь Юшков Еуропалық комиссияның барлық ұсыныстарын орындау қиын екенін айтады. Атап айтқанда, біртұтас газ сатып алушы идеясы ЕО-ның монополияға қарсы заңнамасына ғана емес, сонымен қатар газ жеткізу жөнінде ұзақ мерзімді келісімшарттардың шарттарына да қайшы келеді. Егер ЕО директивалық түрде СТГ бағасын Азиядағыдан төмен ұстауға тырысса, жеткізушілер шығыстық нарықтарға бет бұрулары мүмкін. Газды сатып алуды біріктіру әрекетін ағымдағы жылыту маусымы аяқталғаннан кейін қайтадан жасауға болады. Дегенмен, оның айтуынша, бұл шаралардың барлығы Еуроодақтағы энергетикалық дағдарысты бастаған басты мәселе – газ тапшылығын шеше алмайды. Қазіргі уақытта Еуропаның ең ірі газ көзі болып табылатын СТГ өндіру жөніндегі жаңа қуаттар тек 2025-2030 жылдары АҚШ пен Катарда ғана іске қосылады. Бір сөзбен айтқанда, еуропалықтар бұл энергетикалық дағдарысты ақшамен шешеді және үй шаруашылықтары үшін газ, электр және жылу шығындарын субсидиялайды, сонымен қатар соңғы тұтынушылар үшін газ сатып алады деп болжанады [Савенкова, 2022].

Қорыта айтқанда, Еуроодақ биылғы қысты қиындықпен, күреспен өткізетін сынайды. Одақ энергияны үнемдейтін қолданбалы пакеттерді енгізуден басқа ешқандай ұсынысты мақұлдай алмайтыны анық. Бұл елдердің бір-бірінен айырмашылығы мен ұстанымдарына байланысты.

Сондықтан биылғы қыста әр ел өз қамын ойлап, бүкіл ел бойынша энергия үнемдеу пакеттерін ұсынып, энергетикалық дағдарысты еңсеруге тырысады. Дегенмен, бұл ұсыныстар келесі жылы қайта қаралып, елдер бас қосып, ортақ мәселеге келу ықтималдығы жоғары.

Дереккөз:

Анадолы агенттігі (2022). Ресей Украина дағдарысы Еуропадағы энергетикалық алаңдаушылықты арттырды. Сілтеме: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rusya-ukrayna-krizi-avrupadaki-enerji-endisesini-korukluyor/2489727>. Қаралған уақыты: 02.05.2022.

Daylimail.co.uk (2022). Еуропаның ең ірі энергетикалық компаниялары ресейлік газды рубльмен төлеуге келісе отырып, ЕО санкцияларын азайтуға дайындалуда. Сілтеме: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10762549/Europes-biggest-energy-companies-prepare-pay-Russian-gas-roubles.html>. Қаралған уақыты: 02.05.2022.

Духанова П., Медведева А. (2022). «Барлық адам тәуекелге баруға дайын емес»: ЕО энергетикалық дағдарысты қалай еңсеруге тырысуда? Сілтеме: <https://russian.rt.com/world/article/1064248-gaz-evropa-krizis>. Қаралған уақыты: 12.11.2022.

Ec.europa.eu (2022a). RePowerEU: Ресейдің қазба отындарына тәуелділікті тез азайту және "жасыл экономикаға" көшуді жеделдету жоспары. Сілтеме: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_31. Қаралған уақыты: 16.11.2022.

Ec.europa.eu (2022b). Жоғары энергия бағасымен күресу және жеткізу қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар жөнінде сұрақтар мен жауаптар. Сілтеме: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_6226. Қаралған уақыты: 15.11.2022.

Euractiv.com (2022). Путин Ресейдің ЕО тұтынушыларына газды рубльмен сата бастайтынын айтты. Сілтеме: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/putin-says-russia-will-start-selling-gas-to-eu-clients-in-rubles/>. Қаралған уақыты: 02.05.2022.

Euronews (2022). Украина-Ресей дағдарысындағы Ресейдің табиғи газына қарсы Еуропаның нұсқалары. Сілтеме: <https://tr.euronews.com/2022/03/31/ukrayna-rusya-krizinde-avrupa-n-n-rus-dogal-gaz-na-kars-secenekleri-neler>. Қаралған уақыты: 02.05.2022.

Қаймақова. (2022). Энергетикалық дағдарыс және ынтымақтастық нұсқаулығы. Сілтеме: <https://ruski.radio.cz/energeticki-krizis-i-metodicka-p-solidarnosti-8764155>. Қаралған уақыты: 14.11.2022.

Королева А. (2022). Венгрия премьер-министрі Орбан АҚ партиясының Ресейден бензин бағасын көтеру жоспарын жарты бағадағы сыраны сатып алумен салыстырды. Сілтеме: <https://rg.ru/2022/10/21/premer-vengrii-orban-sravnil-evrokomissiiu-s-posetitelem-bara-zhelaiushchim-kupit-pivo-zapoleniyu.html>. Қаралған уақыты: 15.11.2022.

Мереди С. (2022). «Солтүстік ағын» газының ағып кетуі туралы білуіңіз керек барлық себептер - Еуропа неге «жаппай саботаж» деп күдіктенеді? Сілтеме: <https://www.cnbc.com/2022/10/11/nord-stream-gas-leaks-what-happened-and-why-europe-suspects-sabotage.html>. Қаралған уақыты: 15.11.2022.

Reuters (2022). Ресей Польша мен Болгарияға газ жеткізуді тоқтатты. Сілтеме: <https://www.reuters.com/world/poland-bulgaria-face-russian-gas-cut-ukraine-crisis-escalates-2022-04-26/>. Қаралған уақыты: 02.05.2022.

Савенкова Д. (2022). ЕО энергетикалық дағдарыспен күресу шаралары туралы келісімге келе алмады. Сілтеме: <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2022/10/21/946782-es-ne-smog>. Қаралған уақыты: 14.11.2022.

Шекер А. (2022). Еуропа энергетикалық дағдарысқа қарсы жаңа шаралар қабылдауда. Сілтеме: <https://www.aa.com.tr/en/europe/europe-takes-new-measures-against-energy-crisis/2683453>. Қаралған уақыты: 15.10.2022.

Tass (2022). Еуропадағы бензин бағасы маусымнан бері алғаш рет 1200 долларға дейін төмендеді. Сілтеме: <https://tass.com/economy/1524101>. Қаралған уақыты: 15.11.2022.